

ДОДАТКОВА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

Артур Бричанський,

викладач спеціальних дисциплін Вищого художнього професійно-технічного училища №5», аспірант Вінницького національного технічного університету, Вінниця, Україна.
ORCID:0000-0001-7518-9248

Анотація. Проблема дослідження та обґрунтування її актуальності. На теперішній час розгортається новий етап цифровізації освіти, що характеризується переходом до дистанційного навчання на основі цифрових освітніх платформ як домінуючої технології навчання. Значна інтенсифікація процесів цифровізації є масштабним викликом сформованої педагогічної теорії на практиці. Повною мірою це стосується і системи додаткової професійної освіти. Аналіз ситуації є необхідною передумовою успішної адаптації педагогічної теорії та практики до нових умов. В реалізації освітнього процесу провідним є формування та розвиток цифрової грамотності, інформаційно-комунікативної компетентності як здобувачів освіти так і педагогічних працівників. Метою дослідження є виявлення особливостей розвитку системи додаткової професійної (професійно-технічної) освіти за умов інтенсифікації процесів цифровізації та переходу на дистанційні технології навчання на основі цифрових освітніх платформ.

Ключові слова: додаткова професійна освіта, підвищення кваліфікації, цифрові освітні платформи, дистанційне навчання, цифровізація освіти, формальне навчання, неформальне навчання, інформальне навчання, цифрова нерівність.

ADDITIONAL PROFESSIONAL EDUCATION AT THE CURRENT STAGE OF DIGITALIZATION: FEATURES AND DIRECTIONS OF DEVELOPMENT

Artur Brychansky,

teacher of special disciplines of the Higher Artistic Vocational Technical School No. 5", graduate student of Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, Ukraine.

Abstract. The research problem and the rationale for its relevance. Currently, a new stage of digitalization of education is unfolding, characterized by the transition to distance learning technologies based on digital educational platforms as the dominant learning technology. A significant intensification of digitalization processes is a large-scale challenge to the existing pedagogical theory and practice. This fully applies to the system of additional professional education. Analysis of the current situation is a necessary prerequisite for the successful adaptation of pedagogical theory and practice to new conditions. The purpose of the study. Identification of developmental features of development of the system of additional professional education in the context of the intensification of digitalization processes and the transition to distance learning technologies based on digital educational platforms.

Keywords: additional professional education, professional development, digital learning platforms, distance learning, digitalization of education, formal learning, non-formal learning, informal learning, digital inequality.

Нині відбуваються суттєві зміни педагогічної практики. Процеси цифровізації освіти тривалий час істотно інтенсифікувалися. Дистанційні технології навчання, що розвивалися раніше паралельно з іншими, набули домінуючого характеру. Основним середовищем, у межах якого реалізується дистанційне навчання нині є різноманітні цифрові освітні платформи. Це багато в чому змінило уявлення, що склалося, про методи організації освітнього процесу і відносної ролі різних технологій навчання. Адже сам процес дистанційного навчання не є новим, але нині його застосування набуло якісно нового формату. З'явилися різні сучасні технічні засоби навчання та цифрові освітні платформи, які дозволяють налагодити безперервну, швидку комунікацію в синхронному та асинхронному режимах між учасниками освітнього процесу.

Зміни, що відбулися в педагогічній практиці, стали джерелом певної теоретичної рефлексії. На теперішній момент є значний масив теоретичних досліджень у галузі педагогіки, предметом яких є аналіз різних аспектів цифровізації освіти. Здебільшого ці дослідження відносяться до сфери реалізації основних освітніх програм на різних рівнях навчання. Наукових робіт, присвячених аналізу ситуації в галузі додаткової освіти, поки що є істотно менше. При цьому багато дослідників зазначають, що нові умови висувають підвищені вимоги до розвитку компетенцій суб'єктів навчального процесу в області, насамперед, інформаційно-комунікаційних технологій та їх дидактичних додатків, та зазначають, що формування, розвиток цих компетенцій має відбуватися при освоєнні відповідних додаткових освітніх програм. Таким чином, можна зробити висновок про сформованість уявлень про підвищення ролі та значущості додаткової освіти у сучасних умовах (Pokhrel & Chhetri, 2021).

Можна відзначити суперечність між суттєвим впливом, сучасного етапу розвитку цифровізації на педагогічну теорію та практику і недостатнім рівнем осмислення цього впливу стосовно сфери додаткової професійної освіти. Які можливості, обмеження, ризики несе з собою перебудова освітньої діяльності, викликана новими умовами стосовно сфери додаткової освіти? Які шляхи подолання чи компенсації цих обмежень? На теперішній час цей комплекс питань не отримав повного відображення в педагогічній теорії.

Вирішення зазначеного протиріччя, пошук відповіді на поставлені питання і становить основний зміст нашого дослідження.

У дослідженні були використані такі комплексні методи:

теоретичні - вивчення та аналіз педагогічної літератури, порівняльний аналіз досвіду організації навчання на основі дистанційних технологій з використанням цифрових освітніх платформ;

емпіричні - соціологічні опитування та інтерв'ю учнів, опитування слухачів програм додаткової професійної освіти, які мають досвід професійної діяльності та навчання з використанням цифрових освітніх платформ та подальшої статистичної обробки їхніх відповідей.

Зазначимо, що проведений нами аналіз сформованої системи поглядів на вплив процесів цифровізації і переходу на дистанційні технології навчання на сучасну педагогічну теорію і практику показує, що система додаткової професійної освіти в нових умовах може розглядатися в рамках двох різних підходів.

У рамках першого підходу система додаткової професійної освіти є переважно «об'єктом» змін у педагогічній теорії та практиці, спричинених новими умовами. У межах цього підходу система додаткової професійної освіти схильна до викликів і ризиків,

характерних для системи освіти в цілому. Виникає проблема, по-перше, визначення специфіки цих ризиків стосовно саме додаткової освіти і, по-друге, виявлення шляхів компенсації, зменшення і, за можливості, подолання цих ризиків.

Зібрані нами емпіричні дані загалом узгоджуються з розглянутою вище за матеріалами наукових публікацій картиною ризиків. Основним ризиком більшість (73%) опитаних нами слухачів програм додаткової професійної освіти, які мають досвід професійної діяльності та навчання на основі дистанційних технологій навчання з використанням цифрових освітніх платформ, назвали недостатній рівень розвитку цифрових компетенцій, на другому місці (38%) знаходиться скорочення витрат фізичних осіб та роботодавців на додаткову професійну освіту, спричинену негативними факторами економічного характеру.

Грунтуючись на проведеному аналізі наукової літератури та результатах емпіричного дослідження, ми виділяємо такі основні ризики та виклики:

- недостатній рівень готовності суб'єктів системи додаткової професійної освіти до здійснення освітньої діяльності в умовах дистанційного навчання на базі сучасних цифрових освітніх платформ;

- зниження рівня та інтенсивності взаємодії як суб'єктами освітньої діяльності, викликане переходом до повністю дистанційного навчання;

- значне скорочення кількості осіб, залучених до різних форм додаткової освіти та витрат часу на додаткову освіту з розрахунку на одного учня, виявлене у дослідженні Організації економічного співробітництва та розвитку (Aciolek et al., 2021).

Компенсація зазначених ризиків можлива, на наш погляд, насамперед за рахунок зміни змісту додаткових освітніх програм та зміни форм представлення цього змісту здобувачам освіти. Також необхідно зазначити, що виклик, пов'язаний з «цифровою нерівністю» між викладачами та учнями, характерний для системи безперервної освіти значно більшою мірою, ніж для інших сегментів системи освіти. Це викликано насамперед специфічними особливостями осіб, які є слухачами програм додаткової освіти (Rapanta et al., 2020).

В рамках другого підходу система додаткової професійної освіти є переважно «суб'єктом», який виступає як інструмент корекції, пом'якшення та демпфування ризиків, пов'язаних з інтенсифікацією процесів цифровізації та переходом на дистанційні технології навчання. В рамках цього підходу основне значення системи додаткової професійної освіти полягає у реалізації додаткових освітніх програм, орієнтованих на викладачів середньої та вищої школи (як дипломованих спеціалістів). Такі програми мають бути орієнтовані на всебічну підготовку слухачів до професійної діяльності у сучасних умовах.

Ми вважаємо, і це також повністю визнається багатьма з розглянутих вище дослідників, що необхідна розробка та реалізація додаткових професійних освітніх програм, орієнтованих на навчання дипломованих фахівців (викладачів). При проектуванні таких освітніх програм, які мають на меті підготувати слухачів до ефективної професійної діяльності в умовах інтенсифікації процесів цифровізації та переходу на дистанційні технології навчання, необхідно враховувати виділені М. В. Морошкіної та Л. В. Мурашкіної особливості дорослих слухачів додаткових освітніх програм (Rapanta et al., 2020).

На наш погляд ці особливості можна інтерпретувати так:

- високий рівень усвідомленого ціннісного ставлення до навчального процесу;

- неприйняття жорстких форм контролю та моніторингу, прагнення до певного рівня

незалежності у процесі навчання;

- орієнтація насамперед на практичну складову навчального матеріалу;
- усвідомлена потреба в освоєнні нових методів та підходів до професійної діяльності;
- необхідність актуалізації, систематизації вже наявних компетенцій та «вбудовування» їх у новостворені;
- наявність великого професійного та життєвого досвіду, що надає суттєвий вплив на сприйняття навчального матеріалу та методів його донесення;
- виключно висока індивідуальна варіативність та диференціація освітніх потреб та запитів, викликана численними особистісними факторами (Rapanta et al., 2020).

Зазначені особливості роблять найбільш актуальними різні інтерактивні методи реалізації програм додаткової професійної освіти. До них належать, зокрема, завдання семінарського типу, різноманітні тренінги, дидактичні ігри, методи навчання у мікрогрупах. При організації освітнього процесу провідну роль мають відігравати методи навчання, які передбачають стимулювання та використання активності учнів із опорою на високий рівень мотивації. Зміст навчання має бути спрямоване на вирішення актуальних для сфери діяльності практичних завдань, що навчаються, при опорі на наявний у них значний професійний досвід. Зміст додаткових професійних освітніх програм, орієнтованих на навчання дипломованих фахівців (викладачів), повинен включати два основних компоненти.

1. Компонент, що забезпечує формування та розвиток базових цифрових компетенцій. До змісту цього компонента належать основні навички ефективного використання сучасних цифрових технологій (Smith, 2021):

- пошук та перевірка достовірності інформації;
- використання сучасних цифрових платформ (електронний уряд, соціальні мережі тощо);
- створення, редагування та розміщення текстового, табличного та мультимедійного контенту;
- захист персональних даних;
- контроль цілісності та резервування значної інформації;
- керування доступом до особистого контенту;
- онлайн-операції з фінансовими інструментами.

2. Компонент, який забезпечує формування та розвиток специфічних компетенцій, необхідних викладачеві для успішного проектування, організації, проведення та моніторингу навчального процесу у середовищі сучасних цифрових освітніх платформ. До змісту даного компонента належать передусім такі актуальні проблеми сучасної педагогіки (Moroshkina & Murashkina, 2020):

- інформаційно-комунікаційні технології у навчанні;
- дистанційне навчання на основі цифрових освітніх платформ;
- технологія вирівнюючого навчання;
- подолання цифрового розриву в навчанні;
- організація неформального навчання у сучасному цифровому середовищі;
- цифрове інформальне навчання, в тому числі інформальне навчання серед соціальних медіа;
- інформаційне навчання дипломованих спеціалістів на робочому місці;

— організація самостійної пізнавальної діяльності учнів.

Обидва компоненти повинні викладатися слухачам з максимально широким залученням технології цифрового інформаційного навчання, у тому числі (за наявності такої можливості) інформаційного навчання на робочому місці. Зазначимо, що можливість інформаційного навчання робочому місці повністю визначається особливостями робочого місця, тобто специфікою професійної діяльності у конкретній організації. Відповідно, система додаткової професійної освіти не має інструментів для того, щоб створити цю можливість. Однак за наявності такої можливості вона має бути використана повною мірою.

Виділена та описана нами двоїстість ролі системи додаткової професійної освіти в умовах інтенсифікації процесів цифровізації та переходу на дистанційні технології навчання з використанням цифрових освітніх платформ є значущою з методологічної точки зору. Аналіз двох виявлених аспектів – «суб'єктного» та «об'єктного» – дозволяє побудувати теоретичний базис для вироблення вимог до змісту та форм викладання відповідних додаткових освітніх програм (Heidari et al., 2021). В рамках цього дослідження ми, виходячи з цього підходу та враховуючи особливості дорослих слухачів додаткових освітніх програм, розробили характеристику змісту та методів реалізації додаткових освітніх програм, орієнтованих на навчання дипломованих спеціалістів (викладачів). Найбільш актуальним напрямом подальших досліджень у цій галузі нам представляється комплекс питань про конкретні форми та методи організації цифрового інформального навчання в рамках додаткової професійної освіти в умовах інтенсифікації процесів цифровізації та переходу на дистанційні технології навчання. Зазначимо також, що, на наш погляд, потребує подальшого опрацювання питання про роль концепцій когнітивізму, конструктивізму та коннективізму стосовно додаткової освіти дорослих у дистанційній формі.

Підсумовуючи проведеному дослідженню, вважаємо за потрібне відзначити, що проблеми педагогіки в умовах інтенсифікації процесів цифровізації та переходу на дистанційні технології навчання відносяться до найбільш актуальних в даний час, що знаходить відображення у кількості та якості наукових публікацій відповідної тематики. Наше дослідження дозволило встановити, що в нових умовах система додаткової професійної освіти виступає у двох різних ролях – «суб'єкта» та «об'єкта» процесів трансформації. Цей факт змушує за новим оцінити вимоги до системи додаткової професійної освіти та виявити основні ризики та виклики, властиві їй на цьому етапі. Пошук шляхів їх подолання чи компенсації привів нас до певних висновків щодо змісту, так і технологій, методів викладання додаткових освітніх програм, орієнтованих на викладачів закладів різних рівнів освіти.

Список посилань

Pokhrel, S. & Chhetri, R. (2021). A Literature Review on Impact of COVID-19 Pandemic on Teaching and Learning. *Higher Education for the Future*, 8 (1), 133-141. <https://doi.org/10.1177/2347631120983481>

Aciolek, A., Manca, F., & Borgonovi, F. (2021). *Adult learning and covid-19: how much informal and non-formal learning are workers missing?* OECD <https://doi.org/10.1787/56a96569-en>

Rapanta, C., Botturi, L., Goodyear, P., Guardia, L & Kole, M. (2020). Online University Teaching During and After the Covid-19 Crisis: Refocusing Teacher Presence and Learning Activity. *Postdigit Sci Educ* 2, 923-945. <https://doi.org/10.1007/s42438-020-00155-y>.

Smith, A. (2021). COVID-19 and Informal Education: Considerations for Informal Learning during the Pandemic. *International Journal of Multidisciplinary Perspectives in Higher Education*, 6(1), 122-127. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1300049.pdf>.

Bazeliuk, O. V., Spirin, O. M., Petrenko, L. M., Kalenskyi, A. A., & Maiboroda, L. A. (2018). *Technologies of distance learning*. Polissia.

Moroshkina, M. V. & Murashkina, L. V. (2020). Development of the Additional Professional Education Under Pandemic Conditions. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 486, 258-263.

Heidari, E., Mehrvarz, M., Marzooghi, R. & Stoyanov, S. (2021). The role of digital informal learning in the relationship between students' digital competence and academic engagement during the COVID-19 pandemic, *Journal of Computer Assisted Learning*, 37 (4), 1154-1166. <https://doi.org/10.1111/jcal.12553>.